

Биљана Т. Продовић Милојковић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Снежана С. Попић

Универзитет у Приштини са привременим

седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

УДК 327(061.1 ЕУ:497)-057.875

(497.11+497.2+497.17)

БАЛКАНСКИ НАРОДИ И ИЗАЗОВИ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА – ПЕРЦЕПЦИЈА СТУДЕНАТА НИШКОГ, ВЕЛИКОТРНОВСКОГ И БИТОЉСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

Сажетак: Полазећи од актуелних теоријских приступа процесу глобализације, овај рад настоји да маркира неколико важних елемената везаних за судбину националне државе и изазове постнационалних констелација (Ј. Хабермас). С тим у вези, разматра се питање регионалне сарадње на Балкану, као и питање придруживања Европској унији, са посебним освртом на општи процес умрежавања савременог светског друштва. У раду су приказани резултати емпиријског истраживања спроведеног на територији Србије, Македоније и Бугарске, на узорку од 2400 испитаника. Компаративном анализом добијених података указаћемо на сет фактора значајних за успостављање културе мира на Балкану, као и оних који су допринели појави антагонистичких односа између народа на овом простору. Последњи део рада указује на врсту очекивања коју испитаници изражавају када је реч о процесу придруживања Европској унији, односно на размере исказаног (не)поверења у интегративну моћ ове заједнице.

Кључне речи: глобализација, светски систем, култура мира, балкански народи, европске интеграције, анкетно истраживање, студенти

Увод

Експанзију светског капиталистичког система у XVI веку данас многи теоретичари узимају као полазну тачку у објашњењу савремених глобалних промена и појаве глобализације. Симић указује да је такво ширење „био први ’камен темељац’ који је тада положен у основе данашње зграде светског поретка“, при чему наглашава потребу разликовања капитализма од тржиш-

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 179074: *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

не привреде, на начин на који то чини Ф. Бродел“ (Симић, 1999: 150–151). Према становишту овог аутора, постоје два „облика универзалне политичке организације човечанства“ путем којих се може доћи до „светске државе и светске владе“, а то су: 1) империјална освајања путем силе и 2) добровољно уједињење народа и држава (Симић: 1999: 212–213). Генерално говорећи, данас се више него икад може говорити о све већој унификацији друштава света. На најопштијем плану, глобализација се може тумачити као објективан историјски процес који доводи до умреженог светског друштва. Своје убрзање овај процес добија другом половином двадесетог века, посебно услед појаве информационих и комуникационих технологија. С друге стране, скуп друштвено политичких догађаја који је обележио двадесети век, а посебно његову другу половину, јесте значајно допринео интензивирању процеса глобализације. У том смислу, у научној литератури долази до промена парадигми и појаве нових, тзв. постмодерних теорија које указују на крај историје (Фукујама), крај нације-државе, односно крај свих крајева (Нора). Рађање постмодерне почива на нихилистичком и релативистичком односу како према садашњости, тако и према будућности.

Џозеф Стиглиц указује на проблем недостатка глобалне владе која би контролисала глобализацију и, као таква, била одговорна сваком народу. За разлику од тога, он истиче да „постоји систем у којем мало институција – Светска банка, ММФ, СТО – и мало играча – министарства финансија, комерцијалних послова и трговине – тесно повезаних са извесним финансијским и комерцијалним интересима – доминирају сценом, али у којој су многи који су погођени њиховим одлукама остављени скоро без права гласа“ (Стиглиц, 2002: 35).

Према томе, може се рећи да глобализација још увек репрезентује претежну супротност од онога што називамо интеграцијом и једнакошћу.

Када је реч о специфичностима савременог друштва, можемо се сложити да је данас на делу појава нових организационих јединица друштвено политичког деловања. С тим у вези, поједини аутори истичу да „пораст транснационалних компанија које делују на глобалном плану у другој половини XX века, представља најпресуднији догађај у модерној историји“ (Аврамов, 2006: 65).

С друге стране, Улрих Бек је заступао становиште да су и раније постојали различити облици транснационалности, међутим „глобалност“ се од својих претходних појавних облика разликује према следећим обележјима: свакодневни живот и интеракција преко националних граница се радикално мењају; јавља се самоопажање транснационалности у областима као што су масовни медији, потрошња и туризам; заједница, рад и капитал све се мање везују за простор; расте свест о глобалним еколошким опасностима и потреби да се нешто предузме да би се оне спречиле; у нашим животима опажамо све веће присуство транскulturних других; глобална културна индустрија циркулише на до сада невиђеном нивоу; транснационални споразуми, актери и институције постају све моћнији и бројнији (в. Рицер, 2003/2009: 399–400).

У контексту расправе о геополитичком положају Балкана примарно питање јесте оно које се односи на проблем укључивања ових земаља у Европ-

ску унију. Разлог је тај што још увек постоји снажно регионално уверење да Америка и Запад своју доминацију над остатком света потврђују на економском, геополитичком и културном нивоу (Гиденс, 2005: 17). Сједињене Америчке Државе су, као „највећа светска економија“, *најважнија покретачка снага глобалне економије у целини*, али се њихова моћ и контрола не подударају са границама глобалне капиталистичке економије. Савремени геополитички простор је у знаку деловања „једине светске суперсиле“ – САД. Ипак, стварна и апсолутна моћ САД-а је могућа тек у појединим аспектима геополитичког простора. У складу са тим, Гиденс је указао да „војна снага Европске уније није ни приближна оној коју имају Сједињене Државе, али она ипак постаје све независнији играч на светској сцени. Русија је задржала свој потенцијал велике силе. Јапан, Јужна Кореја и Кина настављају с развијањем свог геополитичког утицаја, а сигурно је да ће и Индија у светским пословима стећи снажнији утицај него до сада“ (Гиденс, 2005: 17–18). Услед ових промена, које „већ имају утицаја на састав светских органа, у којима не-западне земље учествују на много директнији начин него раније“, Гиденс сматра да се „рађа“ таква глобализација која доприноси очувању културне хетерогенизације посредством неговања културних разлика на локалном нивоу, а чија државна матица успева да опстане и чак превазиђе моћ корпорација једино кроз интернационалну сарадњу (Гиденс, 2005: 17–18). Иако се многе од наведених Гиденсових констатација могу већ данас довести у питање, извесно је да је тврдња о ЕУ као „све независнијем играчу на светској сцени“ у погледу војне моћи потпуно нетачна или, благо речено – превазиђена. Чим су Француска и Немачка учиниле прве кораке ка стварању Западноевропске уније, као зачетка европског војног савеза независног од НАТО, САД су то спречиле.

У расправи постоје и друге тезе, попут Ападурајевог становишта о глобалној култури и рађању „транснације“ у „постнационалном добу“ (Ападурај, 1996/2011: 244–250), које означава квалитативно нове типове друштвеног груписања, где се етнички принцип видно релативизује. Паралелно са „глобалним добом“, које Гиденс дефинише као „стање ствари, скуп друштвених околности које наговештавају бројне промене у нашем животу“ (2007/2009: 9), почетак XXI века је несумњиво обојен новим догматизмом (Шуваковић, 2010). Шуваковић закључује да су западнобалканске земље, а посебно Србија, суочене са две догме: 1) „глобалном догмом“ о „безалтернативности капитализма и либералне демократије“, и 2) „регионалном догмом“, односно догмом о „безалтернативности европског пута западнобалканских друштава“ (Шуваковић, 2010: 173). Према његовом становишту, опредељење за чланство у ЕУ „треба да буде ствар рационалне одлуке и оптималног решења, а не некакве нужности, неминовности или безалтернативности“ (Шуваковић, 2010: 173). Дакле, према свим индицијама, реална слика света је могућа у форми „мултиполарног“ светског поретка. Руски академик, геополитички стратег и бивши премијер Примаков потврђује светску доминацију САД, које ће у прве две деценије нашег века вероватно остати као најјача сила на економском и војном плану, али, с друге

стране, аутор истиче да то „није идентично признању униполарног светског поретка“ (Примаков, 2009/2010: 17–18). Надаље, аутор указује да „мултиполарност која карактерише данашњи свет уздиже се на темељу одређене фазе глобализације, која не само да појачава међузависност различитих центара, већ уз то ствара могућност њихове егзистенције у условима економске и научно-техничке изолације“ (Примаков, 2009/2010: 18).

Наше је становиште, да у свему томе, пак, кључну улогу има систем неолибералних вредности, али и надржавни актери који се речником Џозефа Стиглица могу описати термином „глобалне институције“. То су: ММФ, Светска банка, Светска здравствена организација, транснационалне корпорације, невладине организације, итд.

Дакле, глобализација је такав процес који нужно подразумева *уједињење* и *међузависност* на светском нивоу. Ово уједињење означава *прелаз* од нација ка „постнационалним констелацијама“ (Ј. Хабермас). Дакле, када је реч о геополитичком положају балканских земаља, оне најпре морају остварити облик сарадње изграђен на принципима културе мира (Ј. Митровић). Јачање међународних и регионалних механизма владавине, попут Уједињених нација и Европске уније, представља један облик „субглобализације“ (Ј. Митровић). У том смислу, европској интеграцији Балкана најпре претходи институционално решавање антагонистичких односа између ових држава и нација, и то у правцу изградње демократског и отвореног друштва.

Будући да је савремени светски поредак у знаку поделе између Севера и Југа, односно у знаку богате мањине и сиромашне већине, улазак у Европску унију се може посматрати као пут ка укључивању у глобалну капиталистичку економију (Мануел Кастелс). Поводом овог питања, Имануел Волерстин би, пак, тврдио да је реч о структурним неједнакостима у свету који проистичу из противречности светске поделе рада, па је тако светски систем економски и социјално подељен на центар, периферију и полупериферију. Већина балканских земаља припада полупериферији или периферији. Друштвени напредак ових држава није могућ без успостављања заједничке економске, културне, социјалне и политичке сарадње. Придруживање Европској унији може имати како предности, тако и недостатке по судбину балканских земаља. У случају наше земље, почев од 2001. године, питање евроинтеграција је постало кључни стратешки елемент како спољне, тако и унутрашње политике. Српско друштво је у нешто другачијој друштвено-политичкој ситуацији у односу на друге суседне земље. То се односи на чињеницу да је оно још увек у процесу транзиције, док је поред осталих и наше друштво под утицајем свеобухватног процеса глобализације, али са дељењем статуса „зависних друштава“, који и следује транзиционим државама. Ширење тржишног модела друштвеног развоја јесте један од кључних разлога евроинтеграције балканских земаља. Узимајући у обзир и неминовност утицаја процеса глобализације на националне државе, успостављање регионалне сарадње на Балкану је од извесног значаја, а чини се да исту погодност доноси и интегрисање ових земаља у Европску унију. С тим

у вези, у овом раду се анализирају ставови студената Нишког, Великотрновског и Битољског универзитета.

У раду ће бити приказани резултати емпиријског истраживања спроведеног на територији Србије, Македоније и Бугарске, на узорку од 2400 испитаника. Компаративном анализом добијених података указаће се на скуп фактора значајних за успостављање културе мира на Балкану, као и оних који су допринели појави антагонистичких односа између народа на овом простору. Последњи део рада биће посвећен анализи степена очекивања који испитаници изражавају када је реч о процесу придруживања Европској унији, односно анализи степена исказаног (не)поверења у интегративну моћ ове заједнице.

Преглед/резултат испитиваних ставова

Емпиријско истраживање које је спровео Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу *Културна оријентација актера/студената, међуетнички односи, национални идентитет и култура мира на Балкану* у оквиру споменутог пројекта (179074)² имало је за циљ да, између осталог, истражи како актуелни глобални процеси (глобализације и евроинтеграције) утичу на трансформацију идентитета, посебно националних и културних; али и да изучи какви су међуетнички односи у Србији и на Балкану и како они утичу на културу мира, глобализацију разумевања међу народима. Као што је већ споменуто у уводном делу рада, истраживање је изведено на узорку субкластер типа од 2400 студената у три универзитетска центра (Ниш, Битољ и Велико Трново), при чему је у сваком подузорку анкетирано по 800 студената.³ Другим речима, ово истраживање је имало за циљ да истакне како глобални друштвени процеси утичу на развијање демократских вредности и ставова међу студентима, са посебним фокусом на европске вредности демократије, солидарности, плурализма и толеранције.

Оно што свакако треба нагласити јесте да су у истраживању били одабрани управо студенти; као представници и носиоци будућег друштвеног развоја који ће својим убеђењима обележити предстојеће друштвене токове. Студенти, као и читава омладина, представљају репрезент друштва; или како их Џуверовић назива својеврсним „лакмус-папиром“. То је таква друштвена група која не само да прва реагује на друштвене противуречности, већ те исте противуречности изражава и

² Руководилац овог макропројекта је др Љубиша Митровић, професор емеритус Филозофског факултета у Нишу.

³ Подузорак за Србију реализован је на 56,73% студената из групације друштвено-хуманистичких наука (Економски, Правни и Филозофски факултет), 20,72% из техничко-технолошке (Грађевинско-архитектонски и Електронски факултет) и 22,55% студената из групације медицинских и природно-математичких наука (Природно-математички факултет). Истраживање је обављено на 13 различитих студијских програма/смерова из прве групације, 8 студијских програма из друге групације и пет студијских програма из треће групације. У реализованом узорку (817 испитаника) било је 40,6% студената и 59,4% студенткиња.

у свом друштвеном бићу (Б. Стевановић). Предмет овог рада представљају ставови студената Нишког, Великотрновског и Битољског универзитета о евроинтеграцијама; као и факторима који доприносе изградњи културе мира на Балкану. У том прилогу ће добивени подаци из истраживања показати како се конституишу вредносни системи омладине, не само у Србији, него и на Балкану, те, између осталог и какав је однос младих према евроинтеграцијским процесима којима неминовно посежемо. Циљ рада је усмерен управо ка мерењу степена поверења који испитаници/студенти исказују у интегративну моћ ове заједнице, али и утврђивање врсте очекивања коју испитаници показују према питању уласка своје земље у ЕУ.

Регион Балкана се често у јавном мњењу Запада тумачи као регион антагонизма – етничког, верског и политичког. Превладавање овакве „прошлости“ подразумева изградњу културе мира (Љ. Митровић) и дугорочне сарадње међу балканским народима. Интегрисање ових земаља у ЕУ није могуће без изградње институционалних механизма сарадње на Балкану. Поставља се питање: Да ли се таква колективна интеграција балканских земаља може тумачити као шанса за излазак из „зависног“, тј. „полупериферног“ положаја, или је она пут ка заједници која се постепено „урушава“ услед недостатка солидарности и демократије (У. Бек)? Према мишљењу Емануела Кастелса, савремени свет је подељен на оне земље које имају реалне шансе за утицање на процес глобализације и оне који ово право немају. Глобалном капиталистичком економијом управљају они који чине богату мањину, док се с друге стране налазе они који су из ових токова потпуно искључени и чине „Четврти свет“ (Кастелс).

Као земља у транзицији, Србија је суочена са бројним изазовима у којима велики удео има утицај процеса глобализације, али и идеологија глобализма која тежи да институционализује униполарни светски поредак. Српско друштво је у нешто другачијој друштвено-политичкој ситуацији у односу на друге земље. То се односи на чињеницу да је оно још увек у процесу транзиције, док је поред осталих и наше друштво под утицајем свеобухватног процеса глобализације, али са дељењем статуса „зависних друштава“ који и следује транзиционим државама. Имајући у виду неминовност утицаја процеса глобализације на националне државе, успостављање регионалне сарадње на Балкану је од извесног значаја, а чини се да исту погодност доноси и интегрисање ових земаља у ЕУ.

Ставови студената биће анализирани у складу са следећим циљевима овог рада:

- а) утврђивање фактора који значајно утичу на успостављање културе мира на Балкану, тј. оних који суштински доприносе успостављању политичке стабилности и мира појединачне државе;
- б) утврђивање узрока постојања сукоба на Балкану током протекле две деценије;
- в) утврђивање степена очекивања који испитаници изражавају када је реч о процесу придруживања Европској унији, односно утврђивање степена њиховог исказаног (не)поверења у интегративну моћ ове заједнице.

У укупном узорку, за све три посматране земље, који се састојао од око 2400 студената и студенткиња са државних факултета, жене су заступљене са 79,2%, а мушкарци са 20,8%. Полна структура узорка се може приказати и за све три земље. Тако је од укупног броја анкетираних студената у Србији учествовало 59,4% жена и 40,6% мушкараца, док је у Македонији испитано 56,7% жена и 43,3% мушкараца, а у Бугарској узорак је чинило 63,3% жена и 36,7% мушкараца.

Када је реч о националној припадности, највећи број анкетираних се изјашњава као Србин (94,5%); затим Македонац (92,4%) и потом Бугарин (83,1%). Остали проценти су равномерно распоређени на Црногорце, Хрвате, Југословене, Роме, Албанце, Бошњаке, Турчине, Власе и хришћане.

Преглед досадашњих социолошких истраживања указује да, ма колико међуетнички конфликти имали аутономну улогу, они се у друштвеној пракси преплићу са другим сукобима (економским, политичким, културним). Тако се, у мултиетничким друштвима – са политички несавршеним границама (Хантингтон), сусрећемо са појавом међуетничких сукоба, за чије се постојање не окривљују само економске и социјалне неједнакости и противречности. Треба споменути да се, у ситуацији када се не може доћи до демократског политичког разрешења постојећих конфликта, у први план истичу међуетнички конфликти који су нарочито изражени у време постојеће друштвене кризе и историјске рестаурације.⁴

Последњих двадесетак година територија читавог Балкана била је у знаку етно-политичких сукоба; чија је цена била превисока, и чије су последице огромне људске и материјалне жртве, које осећамо и данас.

У овом раду настојимо да одговоримо на следеће питање: који су фактори успостављања регионалне сарадње на Балкану и како балкански студенти перципирају положај своје земље унутар Европске уније?

У раду, такође, дајемо и интерпретацију само неких аспеката централне теме предмета истраживања са посебним тежиштем на неке проблемске димензије. Испитујући ставове студената о томе, за ово истраживање је било нарочито занимљиво видети ко је према мишљењу ове генерације, као оне која није директно учествовала у сукобима али јесте преживљавала последице истих, одговоран за сукобе на Балкану (о чему ће касније бити више речи).

Јован Цвијић је утврдио да је Балкан јединствен мултикултурни простор у свету по згуснутости великог броја различитих култура и народа на релативно малој површини. По свом геополитичком положају, Балкан је простор са „политички несавршеним границама“ (С. Хантингтон); на коме постоје „преклапајуће територије и преплетене историје“ (Е. Саид); и на коме је *историја већа и сложенија од географије*. Опстати на овом простору значило је не само неговати и унапређивати културу рада, већ и стално радити на подизању одбрамбених моћи свог племена, народа, државе.

Овај регион је често пежоративно означаван као „буре барута“, или пак као исходиште „балканизације“, што све скупа подразумева многобројне ет-

⁴ Најтежа форма међуетничких сукоба изражена је у њиховом ескалирању у оружани грађански рат, који најчешће за собом оставља сурове последице.

ничке и војно-политичке сукобе, ратове, конфликте и слично. Зато смо у анализи најпре кренули од преиспитивања ставова студената о томе шта заправо они издвајају као узрок постојања сукоба на Балкану, у протекле две деценије, везаних за сва три подузорка – српски, македонски, и бугарски.

Табела 1. Узроци постојања сукоба на Балкану у протекле две деценије

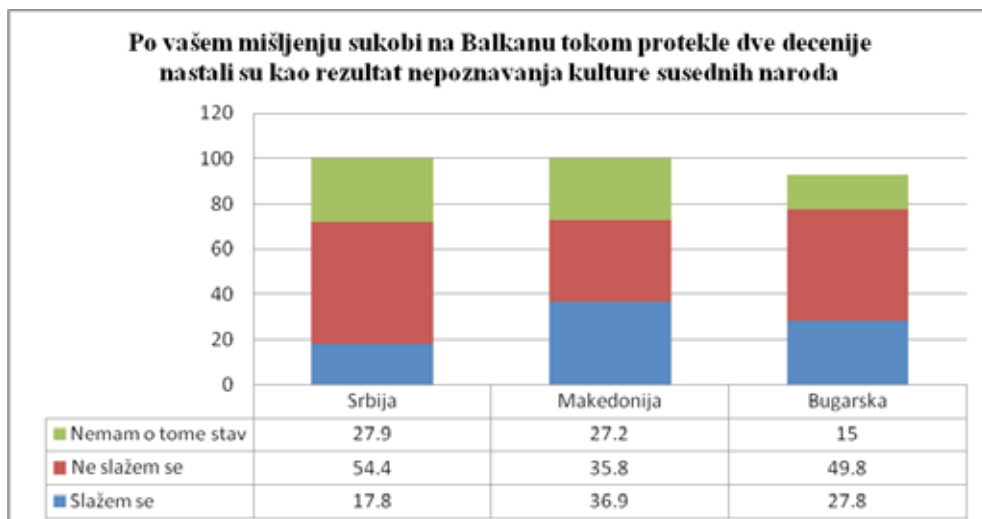
По Вашем мишљењу сукоби на Балкану, током протекле две деценије, настали су као резултат:

	Србија	Македонија	Бугарска
Интереса политичких елита	80,3	67,3	80,5
Национализма балканских народа	47,8	45,5	46,2
Мешања страних сила у односе балканских земаља	79	55,7	69,1
Сукоба различитих религија	38,5	48	53,3
Сећања на сукобе у прошлости	46,7	40,8	46,4
Економске неразвијености балканских земаља	38,3	45,8	47,1

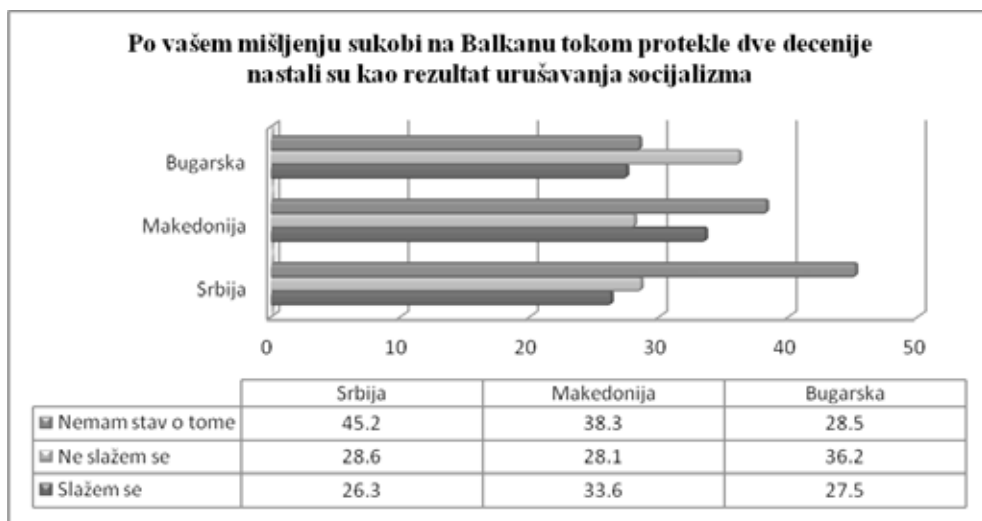
Већина испитаника на простору Србије, Македоније и Бугарске, као што показују резултати емпиријског анкетног истраживања (2013), сматра да сукобе у савременом свету изазивају, пре свега, интереси политичких елита и мешања страних сила у односе балканских земаља (као што се то може видети у табели 1). Као трећи и четврти узрок сукоба српски студенти издвајају постојећи национализам балканских народа и сећање на сукобе у прошлости, док се и македонски и бугарски студенти претежно слажу да то место заузима сукоб различитих религија, али и слаба економска развијеност балканских земаља. Дистрибуција одговора испитаника је приказана по земљама унутар којих је спроведено истраживање.

Дакле, и овде се перцепција друштвених сукоба фокусира на реметилачко дејство спољних фактора, њихове геостратешке и геополитичке интересе, као и неадекватну политику домаћих владајућих елита и њихову националистичку оријентацију.

На питање „Да ли су сукоби на Балкану у протекле две деценије били имплицирани постојећим непознавањем културе суседних народа?“ потврдан одговор добијен је из македонског подузорка (са 36,9%), док се са једном таквом констатацијом не слажу студенти из српског и бугарског подузорка (са 54,4%, односно са 49,8%).

Табела 2. Непознавање културе суседних народа као узрок постојања сукоба на Балкану у протекле две деценије

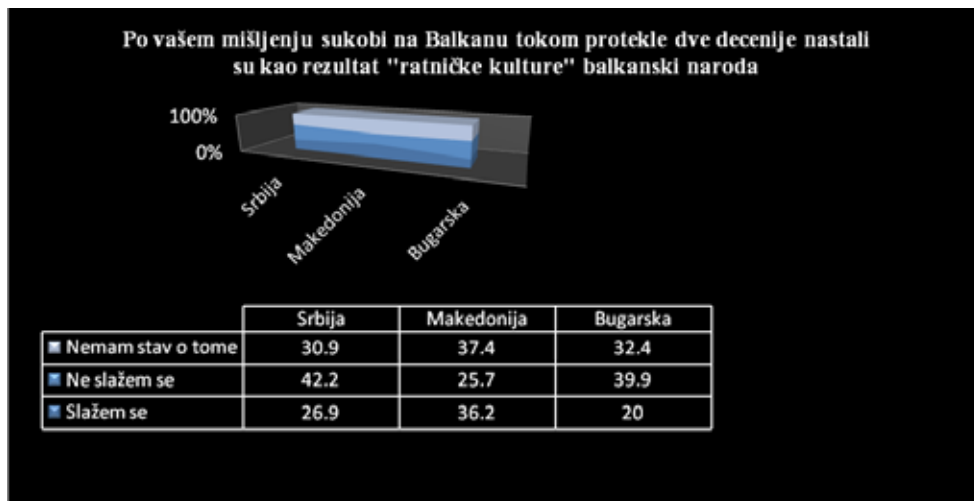
Урушавање социјализма као узрок постојања сукоба на Балкану у протекле две деценије није статистички значајно одобрен, с обзиром на то да се већина бугарског подузорка не слаже са овом изјавом (36,2%), док је већина македонског и српског остала равнодушна, односно није имала, или није желела да има, свој јасно изграђен став по том питању (видети табелу 3).

Табела 3. Урушавање социјализма као узрок постојања сукоба на Балкану у протекле две деценије

Сличне резултате добијамо и када је у питању констатација да се као узрок сукоба на Балкану појављује и склоност балканских народа ка ратовању и

постојању „ратничке културе“; јер се већина не слаже са овом изјавом (Србија – 42,2% и Бугарска – 39,9%), односно нема став о томе (Македонија – 37,4%).

Табела 4. Ратничка култура балканских народа као узрок постојања сукоба на Балкану у протекле две деценије

Други корак у анализирању нашег предмета истраживања чини анализа перцепције испитаника о могућим факторима који доприносе изградњи мира на Балкану.

Табела 5. Допринос миру (политичкој стабилности) у земљи

Миру (политичкој стабилности) у мојој земљи може да допринесе:			
	Србија	Македонија	Бугарска
Равноправност свих грађана и народа без обзира на верску, националну и етничку припадност	81,3	69,5	61,4
Равномерни регионални развој унутар држава	79,2	55,1	68,1
Смањење социјалних разлика, борба против сиромаштва за квалитет свих грађана и народа	89,9	73,3	83,3
Даља изградња државе на начелима права; поштовање и примена закона	81,2	63,9	78,5

Према подацима из табеле 5 уочавамо да се као најзначајнији фактори који доприносе миру на Балкану издвајају следећи: смањење социјалних разли-

ка, борба против сиромаштва за квалитет свих грађана и народа; потом њихова равноправност, без обзира на верску, националну и етничку припадност; затим даља изградња државе на начелима права, односно поштовање и примена закона; а тек онда равномерни регионални развој унутар држава. Ови резултати показују јасну опредељеност грађана за мир, равноправност, правду, културну, етничку и политичку сарадњу, а све то у циљу интеграције у Европску унију.

Став према европским интеграцијама

Даља наша анализа била је усмерена на испитивање постојећег расположења балканских студената за улазак у ЕУ.

Анализу резултата започињемо ставовима испитаника у вези са питањем: Да ли одобрите улазак/чланство ваше земље у ЕУ? Процентуална слика студентске перцепције о овом важном питању усмерена је ка њеном одобравању, те је највећи број таквих испитаника из Бугарске (75,5%), а најмањи из Србије (43,7%). Свакако је овај проценат прихватања и одобравања чланства наше земље у ЕУ већи од процента оних који се са тим не слажу.

Табела 6. Да ли сте за улазак Ваше земље у ЕУ?

Држава	Да	Не	Немам став
Бугарска	75,5	17,4	7,1
Македонија	59,8	20,9	19,0
Србија	43,7	32,8	23,3

Да је Европска унија наша проширена културна, духовна и језичка домовина, уз коју ће имати већи углед, те и могућност организовања неког свог властитог бизниса више од половине студената из Србије и Бугарске се не слаже са овим ставом, што умногоме говори о односу младих према ЕУ, и о томе како млади људи виде своју будућност, у којој нису спремни за покретање самосталних приватних бизниса, те им једна таква амбиција недостаје. У први план се, за сва три подзорка, ставља жеља и могућност за путовањем, привилегијом да ради и студира где живи, више да заради; али и више да ради.

Значајно је на овом месту навести и неке друге разлоге, као посебно важне због којих ЕУ треба прихватити, а за које се студенти сва три подзорка нарочито залажу. То су: бољи живот, економски напредак земље („поголем развој“), побољшање услова за извоз, поштовање закона; начин да се изврше неопходне друштвене, политичке и културне реформе, отварање постојећих граница, како би се, између осталог, зближили и повезали са другима, и тиме се развијали у корак са новим европским стандардима, и притом се „цивилизовали“. Међутим, овде не треба занемарити и онај мали проценат оних који су као разлоге неприхватања ЕУ навели бојазност ка њеном прикључивању, у

смислу несупротстављања јачем од себе, па све до оних који у њој виде илузију, и непотребан „потез“, с обзиром на то да се и без „ње“ све може учинити.

Ипак, на крају треба нагласити да испитаници позитивно вреднују утицај евроинтеграцијских процеса на јачање мира, сарадње и могући даљи развој Балкана, очекујући да ће се после уласка ових земаља у Европску унију повећати животни стандард грађана, олакшати одлазак грађана у иностранство, али и да ће се повећати лична сигурност грађана. Највећи број грађана очекује повећање животног стандарда, али и смањење разлика између богатих и сиромашних региона. Појединачно најоптимистичнији став о свим добробитима које ЕУ може са собом донети имају македонски студенти. Подељен став о овом питању нарочито је заступљен код студената из Србије, који с једне стране ЕУ сматрају пожељном, а са друге у њој виде само могућност остваривања личних и економских погодности. Такав амбивалентан став присутан је и код студената из бугарског подузорка, који с једне стране прихватају ЕУ, као фактор политичке стабилности, мира и интеграције, али је с друге стране одбацују због економских показатеља, попут процента незапослености и економског раста (видети табеле 7, 8 и 9).

Табеле 7, 8 и 9. После уласка наше земље у ЕУ повећаће се или смањити:

Србија	Повећаће	Остаће исто	Смањиће се
Незапосленост	19,8	47,4	32,9
Животни стандард грађана	38,4	47,5	14,1
Очување националног идентитета и културе	15,9	48,8	35,2
Социјална сигурност	37,9	49,3	12,8
Економски раст	45,0	42,2	12,8
Лична безбедност грађана	33,0	54,8	12,2
Разлике између богатих и сиромашних	34,1	53,6	12,3
Загађење животне средине	24,8	34,6	40,5
Корупција	24,7	45,8	29,5
Организовани криминал	26,0	45,7	28,3
Одлазак наших грађана у иностранство	69,5	22,2	8,2
Усељавање странаца у нашу земљу	42,2	49,8	8,0
Утицај наше земље у свету	21,5	67,7	10,8
Утицај странаца на догађаје у нашој земљи	68,3	25,5	6,2

Бугарска	Повећање	Остаће исто	Смањиће се
Незапосленост	45,1	35,3	19,5
Животни стандард грађана	25,3	44,0	30,7
Очување националног идентитета и културе	19,3	59,8	20,9
Социјална сигурност	28,2	53,8	18,0
Економски раст	30,6	41,7	27,7
Лична безбедност грађана	21,6	61,9	16,5
Разлике између богатих и сиромашних	53,0	41,7	5,4
Загађење животне средине	32,5	44,5	23,0
Корупција	47,2	37,2	15,6
Организовани криминал	41,5	38,8	19,7
Одлазак наших грађана у иностранство	87,5	8,4	4,1
Усељавање странаца у нашу земљу	50,6	44,2	5,2
Утицај наше земље у свету	17,0	76,7	6,3
Утицај странаца на догађаје у нашој земљи	65,8	30,3	3,9

Македонија	Повећање	Остаће исто	Смањиће се
Незапосленост	28,0	34,7	37,2
Животни стандард грађана	49,0	29,6	21,4
Очување националног идентитета и културе	32,2	48,0	19,8
Социјална сигурност	46,0	39,4	14,7
Економски раст	59,2	29,2	11,6
Лична безбедност грађана	42,6	40,5	16,9
Разлике између богатих и сиромашних	33,0	45,8	21,2
Загађење животне средине	27,9	37,8	34,3
Корупција	30,1	39,1	30,8
Организовани криминал	37,0	32,6	30,4
Одлазак наших грађана у иностранство	59,0	20,3	20,7
Усељавање странаца у нашу земљу	36,2	44,7	19,1
Утицај наше земље у свету	37,9	51,7	10,3
Утицај странаца на догађаје у нашој земљи	51,6	35,2	13,2

Евроинтеграцијски процеси су израз потребе за стварањем глобалне економије и умреженог светског друштва у савременом добу. Као такви – евроинтеграцијски процеси – носе у себи универзални карактер развоја човечанства.

Неспорно је за све балканске земље да је улазак у ЕУ данас кључна претпоставка изласка из економске кризе, интензивирање њиховог развоја, националног и регионалног.

Европска унија, као облик мегаинтеграције, глобалне поделе рада и демократски институционални поредак, својим институцијама и стандардима може допринети да балканске земље брже изађу из оне кризе развоја и кризе поверења и конфликтног стања, као и да се одлучније окрену од прошлости ка будућности. Јер само кроз развој и евроинтеграцију Балкан може постати зона мира, сарадње и еманципације.

Компаративном анализом добијених података указали смо на скуп фактора значајних за успостављање *културе мира* на Балкану, као и оних који су допринели појави антагонистичких односа између народа на овом простору.

Зато се и овај последњи део рада управо бавио анализом степена очекивања који испитаници изражавају када је реч о процесу придруживања ЕУ, као и размером њиховог исказаног (не)поверења у интегративну моћ ове заједнице.

Уместо закључка

Криза коју данас проживљава свет, не своди се само на кризу америчке хегемоније, него, пре свега, на кризу модела глобализације и њене институционалне структуре. Глобализација као реалан историјски процес који је отпочео пре више од једног века, и достигао критичну тачку крајем XX века, захтева институционалну структуру на универзалном плану, при чему су државе незаобилазни актери у политичком и стратешком смислу. Стабилан међународни поредак са хуманистички оријентисаним процесом глобализације, немогуће је остварити без активне улоге државе, која једино може да обезбеди базичну инфраструктуру међународног поретка. То, такође, подразумева и стварање погодних услова за регионалну сарадњу на Балкану.

Имајући у виду неминовност утицаја процеса глобализације на националне државе, успостављање регионалне сарадње на Балкану је од особитог значаја, а чини се да исту погодност пружа и чланство у Европској унији. На основу приказаних резултата, може се констатовати да је међу испитаницима најјосетљивије питање етничких и верских сукоба, као и оно које се односи на могућности економског развоја приликом уласка у Европску унију. Ово истраживање може указати конкретно на питање могућности мултиетничке толеранције на Балкану, пошто су у улози испитаника били студенти који су стуб савременог друштва и који би највише могли да допринесу побољшању датог стања и изградњи истинске демократске будућности. Свакако, ове резултате не треба тумачити као коначне, већ као изазов у непрестаној тежњи ка стварању објективних услова за развијање културе мира и изградњу демократског и отвореног друштва.

Литература

- Аврамов, С. (2006). *Цивилно друштво и невладине организације: алтернативни модел светске заједнице*. Београд: Нова Европа.
- Ападурај, А. (1996/2011). *Култура и глобализација*. Београд: Библиотека XX век.
- Видојевић, З. (2005). *Куда води глобализација*. Београд: Филип Вишњић.
- Гиденс, Е. (2001/2005). *Одбегли свет: како глобализација преобликује наше животе*. Београд: Стубови културе.
- Гиденс, Е. (2007/2009). *Европа у глобалном добу*. Београд: КЛИО.
- Зборник: *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*. (2009). Институт за социологију, Филозофски факултет, Ниш.
- Митровић, Љ. (2008). *Геокултура развоја Балкана, идентитети и култура мира*. Центар за социолошка истраживања, Филозофски факултет, Ниш.
- Митровић, Љ. (2009). *Транзиција у периферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије.
- Митровић, Љ. (2013). *Увод у студије глобализације*. Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Примаков, Ј. (2009/2010). *Свет без Русије?: чему води политичка кратковидост*. Београд: Службени гласник; Универзитет у Београду Факултет безбедности.
- Рицер, Џ. (2003/2009). *Савремена социолошка теорија и њени класични корени*. Београд: Службени гласник.
- Симић, Д. (1999). *Светски поредак*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић, Б. (2008). *Демократски принципи и политичко-културне вредности*. Филозофски факултет, Свен, Ниш.
- Стевановић, Б. (2008а). *Политичка култура и културни идентитети у Србији и на Балкану*. Филозофски факултет, Свен, Ниш.
- Стиглиц, Џ. (2002/2002). *Противречности глобализације*. Београд: SBMx.
- Хофбауер, Х. (2004). *Проширење ЕУ на Исток*. Београд: Филип Вишњић.
- Шуваковић, У. (2010). О безалтернативности путева друштвеног развоја или О новом догматизму с почетка XXI века. У Божић, М. и Голубовић, С. (ур.) *Балкан у процесу евроинтеграције: унутаррегионални односи*. Ниш: Филозофски факултет; Центар за социолошка истраживања, 157–176.

Biljana T. Prođović Milojković, Snežana S. Popić

**BALKAN NATIONS AND THE CHALLENGES OF
EUROPEAN INTEGRATION – THE PERCEPTION
OF STUDENTS OF UNIVERSITY OF NIŠ, UNIVERSITY
OF VELIKO TRNOVO AND BITOLA UNIVERSITY**

Summary: Starting from the current theoretical approaches to the process of globalization, this paper seeks to mark a few important elements related to the fate of the nation-state and the challenges postnacionalnih constellation (J.Habermas). In this regard, it considers the issue of regional cooperation in the Balkans, and the question of joining the European Union, with special emphasis on the general process of networking the modern world society. This paper presents the results of a survey conducted on the territory of Serbia, Macedonia and Bulgaria, on a sample of 2400 respondents. A comparative analysis of the data will point out the set of factors important for the establishment of a culture of peace in the Balkans, as well as those who have contributed to the appearance of antagonistic relations between the peoples of this region. The last part of the paper, the kind of expectations that subjects expressed in terms of the EU accession process and the extent of the reported (dis)trust in integrative power of this community.